

„1943. Корюківка...”

(до 70-ї річниці Корюківської трагедії)

*Методико-бібліографічний
матеріал*

91.9 : 63.3(4УКР)624

Т 44

Минає 70 років з часу трагедії, що відбулася у роки Великої Вітчизняної війни з мирним населенням Корюківки Чернігівської області. Близько семи тисяч жителів було розстріляно і спалено живцем у цьому поліському селі.

Пам'яті українських селян, котрі загинули від дій фашистів, пам'яті українських сіл і хуторів, які щезли з лиця землі присвячується дане методичне видання, яке вміщує історичну довідку, сценарій вечору історичної пам'яті, інформаційні джерела, вебліографію.

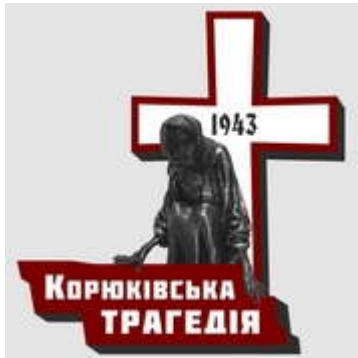
Адресовано бібліотечним працівникам, викладачам, студентам, учням загальноосвітніх шкіл та всім, хто не байдужий до нашої історії.

Укладачі : І. М. Палаташ
І. М. Хмара

Відповідальна за випуск: В. Д. Чіка

© Укладачі: І. М. Палаташ, І. М. Хмара
©Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва

Історична довідка “Корюківка: забута трагедія”

На жаль чи на щастя, історію не можна змінити, бо вона — минуле, а час не має зворотного відліку. Але історію треба пам'ятати, щоб черпати з її сторінок не лише знання, а й наснагу працювати в ім'я майбутнього.

З метою вшанування пам'яті, виховання в українському суспільстві шанобливого ставлення до подвигу й жертвності попередніх поколінь, Президентом України 22 вересня 2011 підписано Указ про відзначення 70-ї річниці вшанування жертв Корюківської трагедії.

Багато років про ці події 1943 року було заборонено навіть згадувати, і, на жаль, інформації про неї зовсім мало. Сьогодні розсекречено архівні документи, які вражають масштабами трагедії, яку вчинили фашисти над мирним населенням Корюківки. Залишились живі свідки цього жахливого злочину, і згадувати про ті події їм надзвичайно боляче і гірко. Але якщо у них вистачило сили все пережити, то хай у прийдешніх поколінь стане мужності почути і прочитати про ці страшні часи. Що ми знаємо про цю трагедію?

У літопис гітлерівського терору на окупованих територіях увійшли як символи масового винищення мирних людей білоруська Хатинь зі 149 вбитими карателями жителями, чеське Лідіце з 320 жертвами, французька Орадур, де есесівці знищили 642 особи. **Але найбільша одномоментна каральна акція гітлерівців проти мирного населення відбулася 1-2 березня 1943 року в селі Корюківка на Чернігівщині.** Близько семи тисяч жителів було розстріляно або спалено живцем у цьому поліському селі!

Корюківка – селище міського типу з 1923 р., місто, центр Корюківського району Чернігівської області з 1966 р. Місто

Герб м. Корюківка

розташоване за 100 км від обласного центру – м. Чернігова – у північній частині області, на березі річки Бреч (притока річки Снов). Місто знаходиться на перетині автошляхів обласного і місцевого значення, по яких здійснюється транспортний зв'язок з обласним центром та сусідніми райцентрами: Щорсом, Меною, Семенівкою і населеними пунктами району.

Велика Вітчизняна війна і період німецько-фашистської окупації стали для корюківчан суворим випробуванням. Корюківка була центром партизанського руху на Чернігівщині. Звідси почали свій шлях Чернігівський партизанський загін, партизанське з'єднання О.Ф.Федорова, тут постійно діяло партійне та комсомольське підпілля. Саме ці факти стали причиною фашистської розправи над мирними жителями Корюківки в березні 1943 року.

Уночі 27 лютого 1943 року партизани розгромили фашистський гарнізон, визволили в'язнів з тюрми – сім'ї партизанів, активістів з усього району, і поїхали в ліси. Налякані люди сиділи вдома або сім'ями вирушали до знайомих на околицю Корюківки, щоб звідти було легше втекти до лісу. Та з'ясувалося, що вони йшли назустріч смерті, бо вона чекала саме тут. Багато чоловіків і юнаків повтікали, бо вважали, що кара впаде в першу чергу на них, як це було в Тополівці, Єліно та інших селах.

Наказ коменданта Корюківки був однозначний:

„... Попереджаю населення сіл Гути Студенецької, Перелюба, Тихоновичів, Корюківки, що коли воно не припинить зв'язків з партизанами, названі села будуть спалені, а їх мешканці розстріляні...”.

Але більшість людей не вірила в найгірше, не наважувалася залишити домівку. Та й Корюківка - не хутір. Хіба ж можна розправитися з тисячами людей? Біда прийшла за наказом гітлерівського генерала Хайзінгера вранці 1 березня. Неспроможні розгромити партизанів у лісах, підкорити населення, фашисти

вирішили знищити цей населений пункт. Каральний загін есесівців та поліцаїв оточив щільним кільцем містечко.

Усе почалося з околиць. Есесівці заходили до хат, де збирались у тривозі люди, для перевірки документів. Убивали всіх – від немовлят до людей похилого віку. Йшли від хати до хати, а за ними йшли ті, що підпалювали.

За три дні фашисти розстріляли, забили, спалили живими близько 7 тисяч мирних людей та повністю місто.

З метою ушанування пам'яті Корюківської трагедії у бібліотеках, навчальних закладах області рекомендуємо оформити книжкові виставки, виставки-спомин, виставки-екскурс: “Корюківка: забута трагедія”, “Корюківка, 1943: злочин проти людяності”, “Пам'ять вічна, пам'ять жива”, “Вклонімося великим тим рокам”; “У граніті, у бронзі, в серцях”. Примірна тематика розділів виставки: “Партизансько-підпільний рух в Україні”, “Зі спогадів очевидців”, “Попіл Корюківської трагедії стукає в наші серця”, на яких радимо широко представити публіцистичну, меморіальну і художню літературу, матеріали з інтернет-мережі.

Доцільно організувати в бібліотеках та учбових закладах: естафети пам'яті “Що ти знаєш про тих хто захищав Вітчизну?”, “Життя, як подвиг”; години мужності “В роки суворі і грізні”, „Тернистими шляхами в ім'я перемоги”; вечори-спогад “В пам'яті нащадки навіки збережуть”, “Хай горить вогонь пам'яті”; годину-реквієм “Попіл знищених стискає наші серця”.

Варто організувати перегляди літератури, бібліографічні огляди, Дні інформації: “Незаслужено забуті сторінки війни”, “Безсмертя подвигу”, “Корюківка – моя і наша”.

Сценарій вечору історичної пам'яті “Попіл знищених стискає наші серця”

Читець 1

*Містечко невелике на Поліссі,
Люблю твої озера і гаї,
І спів пташок на тихому узліссі,
Де роки починалися мої.
Корюківко моя, калиною завітчана,
Ти чисте джерело і пісня солов'я,
Тобі в любові вічній я освідчуюсь,
Промінчик твій, росиночка твоя...
Біда не обминала рідне місто:
Палало у страшний воєнний час,
І атоми чорнобильські зловісні
Невидимо кружляють серед нас.
Куди б не закидала мене доля,
Спішу прийти на сонячний поріг,
Ділю з тобою радості і болі
І пісню цю кладу до ніг твоїх.*

Ведучий

У роки Другої Світової війни Україна заплатила величезну людську ціну. З вересня 1941-го до вересня 1943 року окупанти знищили 127 тисяч людей. Близько 42 тисяч жителів вивезли на роботи в Німеччину, було спалено 61 населений пункт.

Найбільша каральна акція гітлерівців проти мирного населення відбулася 1-2 березня 1943 року в селі Корюківка на Чернігівщині. Близько семи тисяч жителів було розстріляно або спалено живцем у цьому поліському селі. Саме в районі Корюківки зародився організований партизанський рух, який з вересня 1941 року очолив Олексій Федоров – майбутній командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання, двічі Герой Радянського Союзу.

У лютому 1943-го партизани О.Федорова повернулися на Чернігівщину з Брянщини й розмістилися в лісах на Каменському хуторі. Почався збір продуктів по селах, за що окупанти відразу спалили низку населених пунктів, заарештували членів сімей партизанів. Десятки жінок і дітей чекали страти. Командир взводу Феодосій Ступак (його дружину розстріляли, смерті чекали сини 12-13 років) запропонував відбити заручників. Заступник командувача Микола Попудренко (загинув у бою в липні того ж року) дав команду на штурм Корюківки...

Читець 2

Німці запроваджували механізм кругової відповідальності мирного населення за акції партизанів. 15 листопада 1942 року бургомістр Чернігова попередив: «...Відповідальність за спокій і порядок у містах і селах покладається на все населення...». Смертна кара передбачалася і за недонесення про партизанів і їхніх помічників.

У ніч на 27 лютого 1943 року партизани розгромили гарнізон Корюківки. Здебільшого він складався з угорських солдатів. Окупантів партизани знищили в бою, вціліла лише група, яка засіла в цегляному будинку лікарні. З полону звільнили 97 смертників. Одночасно влаштували диверсії на залізничній станції, підірвали майстерні, склад пального, ешелон і міст...

Вранці 1 березня 1943 року за наказом генерала Хайзінберга каральний загін німців та українських шуцманів (допоміжної поліції) оточив село й заходився винищувати мирне населення. Під приводом перевірки документів людей зганяли в приміщення ресторану, земвідділу, театру, клубу, поліклініки, дитячої консультації, двох шкіл, на церковне подвір'я. Партіями по 50-100 осіб жертв розстрілювали, незважаючи на стать і вік. 2 березня забиті трупами будинки (тільки в ресторані понад 500 тіл) почали підпалювати, але вбивства тривали.

Читець 1

*Війна не розуміє гірких сліз,
І їх неспокій горе не зруйнує,
І крики хоч страшні лунали скрізь,
Бездушне серце ворога не чує!*

„Моя маленька дочка лежала в мене на грудях, коли в нас почали стріляти в ресторані. Заганяли тут як худобу на бойню... Фашист поцілів мені в око... і я більше нічого не пам'ятаю. Трьох моїх діточок було вбито. Навіть поховати їх не довелося... спалили їх кляті кати“, – згадував Євген Римар.

Карателі прочісували село, хапали людей і живцем кидали в палаючі хати. Віра Сильченко, яка сховалася в копиці сіна, бачила, як нелюди кинули у вогонь її матір, сестру й невістку. Одночасно великі групи людей косили з кулеметів на подвір'ї церкви, на колгоспному дворі, у свинарнику. До кінця дня 2 березня Корюківка майже повністю згоріла.

Мешканці, які залишилися живі, сховалися або втекли в ліс, частина з них через кілька днів повернулася, здебільшого люди похилого віку. Але 9 березня карателі знову з'явилися. Старих вигнали з хат, завели в сарай, облили гасом і спалили. Людей заштовхали на заводі в піч для обпалювання цегли й підпалили...

Як показало розслідування та експертизи обласної комісії з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників у Корюківці, за два дні окупанти та їхні помічники-поліцаї по-звірячому знищили щонайменше 6700 людей (5612 тіл залишилися невпізнаними). Судмедексперти встановили, що смерть було заподіяно „шляхом розстрілу з автомата, розстрілу зі станкового кулемета, фізичного насильства тупою зброєю з роздробленням кісток черепа та хребцевого стовпа в шийній ділянці... спалюванням живих людей – чоловіків, жінок і дітей“. З 1300 будівель уціліло десять.

Читець 2

*Коли погляну я навколо,
Я бачу села, бачу поле,*

*Вітчизну бачу я свою.
Чи то садок, чи тополина –
Усе це рідна Україна,
Яку я з горем впізнаю.
І, може б, не впізнав, та люди,
Які збігались звідусюди,
Повідали її ім'я.
І чорний люд, і ця руїна...
Невже це ти, моя Вкраїно,
Мій біль і радосте моя?*

На Корюківщині окупанти ще спалили, зокрема: 23 березня 1942 р. с. Єліне (знищено 296 жителів) та с. Мостки; 13 серпня 1942 р. – с. Ключи (знищено 128 жителів).

У січні 1942-го окупанти розстріляли всіх євреїв (близько 300 осіб), у лютому – 131 родича партизанів та керівних працівників і 12 ромської національності.

Ведучий

Серед свідчень очевидців для ілюстрації цього злочину наведемо уривок спогаду уцілілого мешканця, священика Всеволода Дагаєва:

Читець 1

«Приблизно годині о дев'ятій ранку першого березня машини з німцями почали під'їздити до контори рафінадного заводу, де я неподалік квартирував. Напередодні ми з дружиною вирішили перебраться на квартиру в Олексіївку (район містечка). І я пішов, щоб знайти підводу для перевезення речей. Коли повернувся, мене не пропустили, почали по мені стріляти. Я зайшов у дім метрів за десять від ресторану. Коли переконався, що прокляті фашистські кати виїхали, зайшов до ресторану і побачив там гори вбитих людей і калюжі крові. В Олексіївці, куди я пішов відразу після цього, було те ж саме: у будинках і просто на подвір'ї лежало по 20-30 трупів. Частина будинків із трупами гітлерівці спалили першого дня. На другий день тривало те ж саме. Були випадки, коли людей живими кидали у вогонь».

Ведучий

Після знищення всіх знайдених мирних жителів, карателі селище спалили. Очевидці казали, що дим і заграву від пожеж було видно у Щорсі, Сосниці, Холмах. Акцію проведено 1 і 2 березня, а 9 березня карателі поверталися, щоб добити уцілілих, які поверталися в населений пункт із сусідніх сіл.

Читець 2

*Все починалося з грому небесного,
Такого жорстокого, такого нечесного.
Із ненависного, злісного грому,
Який на світанку вигнав із дому...*

*А небо світле закрили чорні хрести!
Господи! Боже! Якщо ти є, захисти!..
Крізь руки у двір гусенята малі...
І кров на травиці... І кров на землі...*

Олекса Роздольський

Ведучий

Трагедія Корюківки стала лише епізодом реалізації масштабної антилюдської програми гітлерівського рейху – плану „Ост“, який було уперше повністю опубліковано лише в 2009 році. Він був програмою масових етнічних чисток населення Східної Європи та СРСР, складовою частиною глобального гітлерівського плану „звільнення життєвого простору“ для німців та інших „німецьких народів” за рахунок територій „нижчих рас“, насамперед – слов'ян. Показово, що робочі й „науково обгрунтовані“ документи до плану напрацьовувалися з лютого 1940 року, коли партизанського руху і в зародку не було.

Слов'ян, що живуть у країнах Східної Європи та європейської частини СРСР, мали піддати частково онімеченню, а частково – депортації за Урал або знищенню. Як важливий етап розглядалося приєднання величезної території на Сході з обов'язковим знищенням 30-40 млн. людей, з переселенням 60-70 млн. радянських людей у Сибір і Середню Азію. Лише 20-30 млн.

залишалися як раби для німців, покликаних колонізувати Україну, Білорусію та Руську рівнину до Уралу.

Повністю план „Ост“ передбачалося реалізувати після завершення війни. Але вже в січні 1941 року Гітлер заявив перед найближчим оточенням про необхідність знищити 30 млн. слов'ян. У директиві Гітлера міністрові у справах східних територій Розенбергу про введення в дію генерального плану „Ост“ (3 липня 1942 р.) чітко ставилося завдання: „Слов'яни повинні працювати на нас, а в разі, якщо вони нам більше не потрібні, нехай умирають... Слід відкинути всі сентиментальні заперечення. Треба управляти цим народом із залізною рішучістю. Кажучи по-військовому, ми маємо вбивати від трьох до чотирьох мільйонів росіян на рік...“.

Свідомість нижніх чинів вермахту та військ СС формувалася людиноненависницькими агітками на зразок інструкції „Військова підготовка у військах“, складеної доктором юстиції майором Райбертом. „...Пам'ятай про велич і перемогу Німеччини. Для твоєї особистої слави ти повинен убити рівно 100 росіян. У тебе немає ні серця, ні нервів – на війні вони не потрібні. Знищивши в собі жалість і співчуття, вбивай усякого росіянина; не зупиняйся – старий перед тобою, жінка, дівчина чи хлопець. Убивай!..“.

Читець 1

*Де верби вклоняються річці Бречиці
І вільхи чарують в серезках з гранату,
У косах берези (біляві дівці)
У зрошених травах – краса діаманту.
Зі сходу і заходу – сосни крилаті
Дарують для сонечка затишок, силу.
Де в барвах веселих хмаринки кудлаті
Ми усмішку бачим Корюківки милу.
Твій вік – три століття (іще білозуба)
Ти значно молодша за Любеч, Батурин,
З душею козацькою, міццю із дуба,
В крові непокора – Каруки натура.*

Читець 2

...У першій половині 1980-х років було вже погоджено проект будівництва в Корюківці Меморіального комплексу на згадку про 256 спалених сіл України. Проте, завадив Чорнобиль. До проекту так і не повернулися. 1988 року про Корюківську драму розповів збірник „Вінок безсмертя“, присвячений сотням мучеників.

Нині про Корюківську трагедію нагадує Парк пам'яті (див. фото), де встановлено кам'яні знаки з назвами сіл району, стертими гітлерівцями з лиця землі.

Наприкінці 2010 року за кошти Чернігівської облдержадміністрації,

вийшла збірка документів та спогадів очевидців "Корюківка, 1943: злочин проти людяності", щоправда, тиражем лише 500 примірників.

Ведучий

У роки Великої Вітчизняної війни Чернігівщина заплатила величезну людську ціну. Так, у селі Козари загинуло 4,8 тисячі душ, у Ведильцях – близько 800, у Срібному – 682. Інститут історії України Національної академії наук України 2005 року видав книгу "Україна: Хроніка ХХ століття. Роки 1941-1943", де поденно зафіксовано всі злочини нацистів на території колишньої Української РСР.

На відміну від Корюківки, Меморіальний архітектурно-скульптурний комплекс у Хатині, збудований в 1969 році, займає близько 50 гектарів. Тут розташовано символічне "кладовище сіл". На ньому 185 могил: саме стільки знищених нацистами білоруських сіл не змогли відродитися після війни, 186-та – сама Хатинь. На гілках "дерева життя" в алфавітному порядку розміщено назви ще 433 сіл, що постали заново.

За кількістю жертв Корюківська трагедія майже в 45 разів жахливіша за горезвісну білоруську Хатинь. Але, на відміну від Хатині, невідома усьому світу, проте історія з часом усе розставить на свої місця.

Інформаційні джерела:

1. Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії : указ від 22 вересня 2011 р. № 925/2011 / Президент України // Урядовий кур'єр. – 28 верес.(№ 178). – С. 22.
2. Про вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії під час Другої світової війни : постанова Верховної Ради України від 21 жовт. 2011 р. / Верховна Рада України // Голос України. –2011. – 1 листоп. – С. 4.

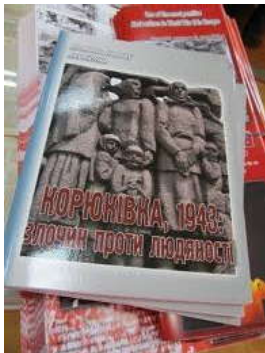

3. Веденєєв Д. Кров і попіл Корюківки / Д. Веденєєв // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 25 лют. – № 7.

4. Веденєєв Д. Призабытая трагедия / Д. Веденєєв // Секретные материалы. – 2011. – № 4. – С. 12-13.

5. Вінок безсмертя: Книга-меморіал / редкол.: О.Ф.Федоров (голова), авт.-упоряд.

В.А.Маняк. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1987. – 578 с., іл.

6. Корюківка, 1943: злочин проти людяності : зб. док. і матер. // Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; упоряд.: С.В. Бутко, Т.В. Макаренко. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2010. – 88 с.

7. Корюківка – моя і наша / авт.-упоряд. В. Устименко. – К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2007. – 276 с.
8. Корюківка – наш біль і любов / упоряд. та заг. ред В.Є. Устименко. – К., 2003. – 140 с, іл.
9. Павленко С. Чорний понеділок Корюківки. – Чернігів: КП «Чернігівські обереги», 2004. – С. 111-121.

Вебліографія

1. Високий вал : [Електронний ресурс] // Чернігівська загальнополітична газета. – Режим доступу : <http://svoboda.fm/region/212883.html>
2. Корюківська трагедія 1943 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koradm.cg.gov.ua/single_page.php?menu_id=1635&NameTable=single_page&TypeCod=&DEPAT=21&pm=orang_menu
3. Поташній Ю. Корюківка : забута трагедія. Як нацисти знищили 7-ми тисячне містечко : [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2011. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/2/28636/>
4. Вшанування пам'яті жертв Корюківської трагедії 1943 р. : відновлення історичної справедливості : [Електронний ресурс] / Головне управління культури, туризму та охорони культурної спадщини Чернігівської ОДА. – Режим доступу : http://www.cult.gov.ua/news/vshanuvannja_pam_jati_zhertv_korjukivskoj_i_tragediji_1943_r_vidnovlennja_istorichnoji_spravedlivosti/2011-09-24-3063
5. Назаренко О. Корюківська трагедія : наймасовіше знищення мирного населення у роки Другої світової : [Електронний ресурс] // Наше слово. – Режим доступу: <http://nslovo.com/blog/koryukivska-trahediya-najmasovishe-znyschennya-myрноho-naselennya-u-roky-druhoji-svitovoji>
6. Каранда Я. Попіл Корюківської трагедії стукає в наші серця : [Електронний ресурс] // Хвиля Десни. – Режим доступу: http://www.hvilya.com/blog/popil_korjukivskoj_i_tragediji_stukaе_v_nashi_sercja/2011-12-24-85

Зміст

1. Історична довідка “Корюківка: забута трагедія”	3
2. “Попіл знищених стискає наші серця”(Сценарій вечору історичної пам’яті).....	6
3. Інформаційні джерела.....	14
4. Вебліографія.....	15